Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.esosder.org
Electronic Journal of Social Sciences ISSN:1304-0278
Nisan/April(2020) - Cilt/Volume:19 - Sayı/Issue:74 (797-811)

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA RUSYA ve TRANSATLANTİK BAĞLANTILAR ARASINDA BALKAN ÜLKELERİ: SIRBİSTAN, KARADAĞ ve MAKEDONYA ÖRNEKLERİ

BALKAN STATES BETWEEN TRANSATLANTIC CONNECTIONS AND RUSSIA IN THE POST COLD WAR: THE CASES OF SERBIA, MONTENEGRO and MACEDONIA

Efe SIVIŞ[1]

Öz

Balkanlar'da 1990'lı yıllarda kan dökülmesine neden olan ve sayısız insanın göçe zorlanmasına yol açan çatışmaların ardından Balkan ülkeleri kendileri adına daha parlak bir gelecek ve teşvik edici reformlar için AB ve NATO'ya katılım vizyonuyla öne çıkmışlardır. ABD ve AB, Balkan ülkelerini istikrarlı bir Avrupa kurma konusunda desteklemeye devam ederken, iç güvenlik açıkları, Batı Balkan ülkelerinin vatandaşlarını AB ve NATO'dan uzaklaştırmayı hedefleyen dış etkenlere karşı duyarlı kılmaktadır. Bu makale, Rusya'yı bir dış aktör olarak kabul ederek Batı Balkan ülkelerinin NATO ve AB vizyonlarına odaklanmaktadır. Makale, neoliberal kurumsalcı teoriden yola çıkarak, Rusya'nın NATO'nun ve AB'nin bölgedeki genişlemesini önleme girişimlerinin, bu ülkelerin Avrupa ve Transatlantik entegrasyon yörüngesinden uzaklaşmasına yol açmadığını öne sürmektedir. Çalışmada ülkelerin iç siyasi mücadelelerini inceleyen ve NATO'nun kurumsallaşma sürecindeki dış etkilere odaklanan, Sırbistan, Karadağ ve Makedonya olmak suretiyle üç vaka incelemesiyle geniş bir jeopolitik çerçeve sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı Balkan Ülkeleri, NATO, Neo-Liberal Kurumsalcılık, Uluslararası İş birliği, Avrupa-Atlantik Entegrasyonu

Abstract

Following clashes in the Balkans in 1990s that caused bloodshed and countless internally displaced people, Balkan states came up with the EU and NATO accession vision for a hope of brighter future and encouraging reforms. While the U.S. and the EU keep backing the countries in establishing a stable Europe, internal vulnerabilities make the region sensitive to external influence that aim at alienating Western Balkan citizens from the EU and NATO. This article, therefore, focuses on the Western Balkan countries' NATO and EU prospects with consideration of Russia as an external actor. By drawing on neoliberal institutionalist theory, the article suggests that Russian attempts of preventing NATO expansion in the region do not come at the expense of countries' shifting away from European and Transatlantic integration trajectory. Broader geopolitical framework is given through three case studies, that are Serbia, Montenegro and Macedonia which examine countries' internal struggles and focus on the foreign influence amid the process of NATO institutionalisation.

Keywords: Western Balkan Countries, NATO, Neo-liberal Institutionalism, International Cooperation, Euro-Atlantic Integration

[1] Dr. Öğr. Üyesi., Fenerbahçe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, efe.sivis@fbu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-1553-3554

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Geliş Tarihi:14/10/2019 – Kabul Tarihi:12/02/2020

DOI:10.17755/esosder.632652

Giriş

Soğuk Savaş'ın ardından NATO ve AB'ye üye ülkelerin uluslarının liderleri, Kremlin ile Batı arasında stratejik veya jeopolitik çekişme fikrini reddetmiş, Kremlin'in ABD ve Kanada'nın yanı sıra tüm Avrupa ülkeleri ile kooperatif güvenlik kurumları ve ekonomik entegrasyona dayalı olumlu bir ilişki kurabileceğini öne sürmüştür (Oliker, 2015:2). Bu, Medvedev'in yönetiminde 2008-2012 yılları arasında yaşanan AB-Rusya yakınlaşması (Makarychev, 2010:165-170) gibi Rusya-Batı ilişkilerinde belirli koşullar için geçerli olsa da çağdaş uluslararası politika farklı bir yöne işaret etmektedir. Putin'in 2015 yılının Eylül ayında BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında, NATO, Ukrayna'daki savaş da dahil olmak üzere küresel krizler yaratmakla itham edilmiştir. Bunun sebebi, NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesinin milletleri Doğu ya da Batı olmak üzere belli bir kutbu seçmeye zorlamış olmasıdır (Washington Post, 2018). Rusya Devlet Başkanı Putin, jeopolitik krizden dolayı NATO'yu suçlamak adına görünürde ABD'yi hedef alan - tek yanlılık (unilateralism) kavramını kullanmıştır. Rusya, Soğuk Savaş'ın ardından yaşanan sürecin başından itibaren NATO'nun Doğu yönündeki genişlemesine şiddetle karşı çıkarak, Rusya'nın ve ulusal çıkarlarının hedef alındığını savunmuştur. Rusya, ülkelerin ittifaklarını belirlemekte özgür oldukları ilkesine meydan okumak için, genellikle güvenliğin bölünmezliği ilkesine atıfta bulunmuştur. Buna göre herhangi bir devletin güvenliği, başka bir devletin güvenliği pahasına sağlanmamalıdır (Menkiszak, 2016:115).

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin 1992 yılında dağılmasının ardından Batı Balkan bölgesi, ülkeler arasındaki gerilimler ve sonuçta bölge genelinde iç savaşlara neden olan milliyetçiliğin yükselişi nedeniyle uluslararası ilgi odağı haline gelmiştir. Soğuk Savaş sırasında, Doğu ile Batı arasında bir tampon bölge olarak siyasi açıdan önemli olan Batı Balkan bölgesi, yine bir rekabet ve yüzleşme alanı olduğunu kanıtlamış ve "Avrupa'nın barut fıçısı*"* olarak anılmaya başlamıştır (Ciurtin, 2017:9). Bosna-Hersek'teki siyasi çıkmaz, Makedonya Cumhuriyeti (eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti) ile Yunanistan arasındaki süregelen isim anlaşmazlığı, Kosova'nın belirsiz statüsü ve Sırbistan'ın uygulamaları bölgedeki başlıca bölünmelerin tezahürleridir. NATO üyeliği beklentisinin dahi, bölge genelinde bir yanda etnik kökenler arasında, diğer yanda siyasi elitler ile halk arasındaki ilişkilerin bozulmasını ve bölünmelerin genişlemesini yavaşlatmadığı görülmektedir (Mesthos, 2010:3). Bölgede 2009 yılında NATO'ya katılan ilk ülkeler Arnavutluk ve Hırvatistan olmuş ve bunu 2017 yılında Karadağ takip etmiştir. Makedonya Cumhuriyeti'nin ise Yunanistan ile isim anlaşmazlığının çözülmesi halinde kısa sürede NATO'ya katılması beklenmektedir. Bosna-Hersek'in iç yapısı ve Kosova'nın tartışmalı statüsü, iki ülkenin yakın gelecekte NATO üyeliğini seçmesini engellemektedir. Son olarak, Batı Balkanlar'daki en büyük ülke olarak Sırbistan'ın, askeri açıdan tarafsız bir pozisyon aldığı ve yakın gelecekte NATO'ya katılmaya meyilli olmayacağı görülmektedir (Duro, 2015:5).

Batı Balkan ülkeleri doğrudan Rus nüfuz alanında bulunmadıkları halde, bölgenin Slav kökleri ve Ortodoks dini yoluyla ortaya konan fikir bağları, Batı Balkanlar'da Rusya'nın kendisini etkili bir dış aktör olarak kabul ettirmesinin önünü açmış ve Kremlin nezdinde bölgenin Rus gazı için bir geçiş yolu olarak stratejik önemini artırmıştır. Rusya, enerji sektörü sayesinde, bazı AB üye devletlerinde (Pick, 2012) olduğu gibi, Batı Balkan ülkelerinin kendisine yönelik enerji bağımlılığını temin etmeyi ve Kremlin'in Batı Balkan liderleri arasında daha fazla siyasi destek kazanmasını, çıkarlarının savunulmasını hedeflediği görülmektedir. Rusya, tarihsel, kültürel ve dini bağlantılar nedeniyle, bazı Balkan ülkeleri tarafından oldukça yakın bir müttefik olarak kabul edilmektedir ve bu nedenle gelecekte Kremlin'le çalışma fikrine ılımlı bakılmaktadır (Hoxha, 2014:57). Avrupa-Atlantik-Batı Balkanlar-Rusya bağlantılarının daha geniş jeopolitik kapsamında, Rus etkisinin Balkan ülkerinin Avrupa ve Avrupa-Atlantik ittifaklarına doğru ilerlemesini engellemesi bir ihtimal ortadadır. Diğer yandan Rusya, AB ve NATO ile daha yakın bir ilişki kurmak isteyen ülkeleri istikrarsızlaştırmaya yönelik adımlar atmakta ve etkisini korumak için yaptığı baskıyı giderek arttırmaktadır (Delcour and Kostanyan, 2014:1).

Bu bilgiler ışığında, bu makale, "Bölgedeki NATO genişlemesi, Rusya'nın Batı Balkan ülkeleri üzerindeki etkisini ne ölçüde engelleyebilir?" araştırma sorusunu ortaya koymaktadır. Makale, belirtilen araştırma sorusuna cevap vermek için, Sırbistan, Makedonya Cumhuriyeti ve Karadağ ülkelerinin

çıkarlarının Rus dış politikasının hedefleriyle ne kadar iç içe geçtiğini ve Rusya'nın, hedeflenen Avrupa ve Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisini bozmak adına, bu ülkelerin NATO'ya yakınlaşmalarını engellemede ne gibi adımlar atabileceğini analiz etmektedir. Bu ülkelerin her birinin NATO ile özel ilişkileri olduğundan, üç vaka çalışması bölgenin temsili bir örneği olarak işlev görmektedir. Her bir vaka incelemesi, ülkenin NATO sürecindeki ilerleyişini göz önünde bulundurarak, Rus etkisinin boyutunu incelemekte ve son zamanlarda ortaya çıkan ve Rusya'yı ilgilendiren başlıca siyasi gelişmeleri analiz etmektedir. Makale beş bölüme ayrılmıştır. Giriş kısmının ardından gelen bölümde, Batı Balkan ülkelerinin hem Avrupa-Atlantik hem de Avrupa'nın kurumsal mimarisine yönelik istekleri dikkate alınarak, neoliberal kurumsalcılığın temel teorik çerçevesini ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılma sürecinin kısa bir özeti sunulmaktadır. Bu bölüm aynı zamanda ülkelerin NATO'ya yönelik isteklerini ve Rusya'nın konuya müdahilliğini açıklamayı amaçlayan üç vaka incelemesini de içermektedir. Sonuç bölümünde araştırma sorusu tekrar ele alınmakta ve makale, tüm Batı Balkan ülkelerinin NATO hedeflerine değinerek sonuçlandırılmaktadır.

1. Teorik Çerçeve: Neoliberal Kurumsalcılık

Uluslararası politika, Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Birliği (AB), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Örgütü (NAFTA), Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) gibi uluslararası kuruluşların varlığı ile ayrılmaz bir şekilde ilgilidir. Uluslararası kurumların incelenmesi, bu konuda, Uluslararası İlişkiler teorilerini desteklemekte ve teorilerin evrimini etkilemektedir. Soğuk Savaş'ın başlamasından bu yana NATO, disiplin ile ilişkisi ve geçerliliği ortadan kalkmayan önemli organizasyonlardan biri olmuştur. NATO, 1949 yılında üç amaca yönelik geniş bir çabanın parçası olarak kurulmuştur: Sovyet genişlemeciliğini caydırmak, Avrupa'daki milliyetçi militarizmin canlanmasını kıtadaki sağlam bir Kuzey Amerika mevcudiyeti ile önlemek ve Avrupa siyasi entegrasyonunu teşvik etmek (NATO, 2018). Genel algı, Avrupa'nın askeri ve güvenlik mimarisinin Sovyet tehdidine karşı güçlendirilmesi gerektiği yönündeydi. NATO'nun oluşumu, Soğuk Savaş'taki varlığı ve 21. yüzyıldaki dönüşümü, yalnızca NATO'nun temsil ettiği uluslararası örgütler kavramını açıklamakla kalmayacak, aynı zamanda örgüt içinde iş birliğine yönelik bilgi verecek bir teorik çerçeveyi de gerektirmektedir. Bu kapsamda, daha geniş bir neoliberalist düşünce okulunun bir parçası olan neoliberalist kurumsalcılık uygulanabilir bir teori olarak ortaya çıkmaktadır.

Rasyonel seçim teorisi olarak, neoliberalizm devletlerin uluslararası ilişkilerde kilit aktörler olduğu varsayımı altında geliştirilirken, hükümetler arası kurumlara ve sivil toplum kuruluşları gibi diğer kilit aktörlere ciddi bir ağırlık atfedilmektedir. Neoliberalistler, devletlerin egemen varlıklar olarak hareket etmesi ve böyle bir sistemde yer almak isteyip istemediklerine karar vermesiyle, uluslararası sistemdeki iş birliğinin artmasının, dahil olan tüm taraflar için kazançlı olacağını öne sürmektedirler. Bu yaklaşım, uluslararası siyasetin, devletlerin yalnızca kurallara, sağduyuya ve amaca uygunluğa değil, aynı zamanda hukukun ahlaki zorunluluklarına da bağlı olduğu uluslararası bir toplum içinde yer aldığını düşünen 17. yüzyıl Grotian Geleneği'ne dayanmaktadır (Cutler, 1991:41). Toplum, rejimler ve kooperatif devlet ilişkileri kavramları, egemen bir devletler sisteminin zorunlu olarak düzensiz olduğu ve kooperatif davranış kalıpları oluşturma yeteneğine sahip olmadığı varsayımına meydan okur. Neo-Grotian görüşün uluslararası teoriye pozitivist ve sosyolojik katkısını temsil eden Martin Wight, anarşinin yapısına rağmen, devletlerin davranışlarını düzenleyen resmi ve gayrı resmi, açık ve kapalı kurallar, kurumlar ve uygulamalar olduğunu öne sürmektedir (Cutler, 1991:63).

Neoliberalist Okul perspektifinden kurumların uluslararası politikadaki rolüne ilişkin çalışmalar Robert Keohane tarafından yapılmıştır. "After Hegemony" (Hegemonya Sonrası) adlı eserinde (1984) Robert Keohane, neoliberal düşünce okulunun temelini atmıştır. Uluslararası işbirliği, hükümetler tarafından takip edilen politikaların, politika eş güdümünün bir sonucu olarak, ortakları tarafından kendi hedeflerinin gerçekleştirilmesini kolaylaştırdığını kabul ettikleri bir süreçtir (Keohane, 1984:63). Dolayısıyla, neoliberal kurumsallaşmanın temel noktası, bu nedenle kurumların veya Keohane'nin işaret ettiği üzere uluslararası rejimlerdir. Önerilen pek çok uluslararası rejim tanımına rağmen, Krasner'ın

(1983) tanımlaması konuyu şöyle özetlemektedir: Uluslararası rejimler, aktörlerin beklentilerinin belirli bir uluslararası ilişkiler alanında birleştiği bir dizi zımni ya da açık ilkeler, normlar, kurallar ve karar alma sürecidir. İlkeler gerçeklik, nedensellik ve dürüstlük nosyonlarına dair inanışlardır; normlar, haklar ve yükümlülükler açısından tanımlanan davranış standartları iken, kurallar, eylemler için özel reçeteler veya yasaklardır. Diğer yandan, karar alma prosedürleri, toplu seçim yapmak ve uygulamak için yaygın uygulamalardır (Krasner, 1983:2). Bununla birlikte, uluslararası rejimler, yeni uluslararası düzenin, ulus-devletin ötesinde unsurları olarak değil, kişisel çıkarlar tarafından yürütülen düzenlemeler olarak; egemenliğin temel ilke olarak kaldığı, yani en güçlü üyenin belirlediği sistemlerin bir bileşeni olarak yorumlanmalıdır (Keohane, 1983:63). NATO göz önüne alındığında, ABD kendisini en güçlü üye olarak sunmakta ve organizasyonun hem mali hem de askeri açıdan büyük ölçüde kendi katkıları ile faaliyet gösterdiğini empoze etmektedir.

Ayrıca, kurumsalcı teori, kurumların bilgi sağladığını, işlem maliyetlerini düşürdüğünü, taahhütleri daha güvenilir hale getirdiğini, koordinasyon için odak noktaları oluşturduğunu ve genel olarak karşılıklılık ilkesine dayalı çalışmaları kolaylaştırdığını öngörmektedir. Kurumlar, NATO'da olduğu gibi uyuşmazlıkların çözülmesine yardımcı olarak ve kazanımların zaman içinde adil bir şekilde bölündüğüne dair güvence vererek, askeri harcamalar ve ittifak üyelerinin kapasiteleri hakkında bilgi vererek iş birliğini kolaylaştırabilir. Bu kapsamda, neoliberal kurumsalcılar, devletlerin giderek daha karmaşık bir uluslararası düzende, birçok mesele ve toplumlar arasında çoklu temaslarla faaliyette bulunduğunu, devletlerin temel görevlerin kendi başlarına yerine getirilmesinde kısıtlamalarla karşı karşıya kaldıklarını iddia etmektedirler. Pek çok konunun boyutu ya da niteliği nedeniyle, devletler çoğu zaman bu sorunların altında yatan nedenleri diğer devletlerin iş birliği olmadan ele alamamaktadır (Hellmann and Wolf, 2008:13).

John Duffield ve Robert McCalla, NATO çalışmalarında kurumsal rejim teorisini, güvenlik rejimlerinin analizi yoluyla kullanmışlardır. Duffield, NATO'nun Avrupa'da barışın sağlanmasına, ABD'nin taahhütlerini gösterip bunların güvenilir olmalarını sağlayarak katkıda bulunduğunu, dolayısıyla NATO müttefiklerinin askeri yeteneklerinin artırılmasını kolaylaştırdığını öne sürmektedir. Buna göre NATO'nun Avrupalı üyeleri için, Avrupa'daki ABD birliklerinin varlığı, ABD'nin Avrupa güvenliğine olan bağlılığının güçlü bir sembolü olarak işlev görmektedir (Duffield, 1992:843). Duffield, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, özellikle Avrupa'da rejimlerin güvenlik meselelerinde daha öne çıkan bir rol üstleneceğini savunmaktadır (Duffield, 1992:855). Diğer yandan Celeste Wallander, kurumların, başkalarının davranışlarını izlemek, onaylamak, karşılıklı olarak kabul edilebilir anlaşmalar yapmak, güvenlik çıkarları ve özlemlerinde şeffaflığı arttırmak için fırsatlar sunduğunu düşünmektedir (Wallander, 1999:5). Buna göre NATO sadece Sovyet tehdidiyle başa çıkmaya yardım etmekle kalmamış, aynı zamanda Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra bile müttefikleri arasındaki iş birliği politikalarını ve pasif ilişkileri geliştirmeye hizmet etmiştir (Wallander, 2000).

Neoliberal kurumsalcılık, kurumsal inovasyonun, belirli çevresel şartlarda verilen ortak çıkarları etkin bir şekilde elde etme becerisine dayandığını ve şartlar değiştikçe kurumların da değişebileceğini öne sürmektedir (Sterling-Folker, 2000:103). Soğuk Savaş sırasında NATO, yüksek düzeyde bir kurumsallaşma ve üyeleri arasındaki güvenlik ilişkilerini yönetme becerisini başarmıştır. NATO, bir ittifaktan daha fazlası olarak ilerlemiş ve bir "güvenlik yönetim kurumu" olarak tebarüz etmiştir; dolayısıyla, koşullar değiştiğinde 'taşınabilir' (portable) olduğunu kanıtlayan kurumsal varlıklarla doludur (Webber, 2009:16-17). Neoliberal bakış açısı, ittifakın temel norm ve ilkeleri üzerinde anlaşma olduğu sürece NATO'nun varlığının tehdit edilmeyeceğini öne sürmektedir. Üye devletler, bu fikir birliğini sürdürmek için, yeni uluslararası ortamın getirdiği yorum farklılıklarını ele almalı ve eğer kurumsal değişiklikler zorunluysa, bunlar tüm üye devletler tarafından kabul edilebilir şekilde çerçevelenmelidir (Hellmann and Wolf, 2008:27).

Arthur A. Stein (2008), ulusal ve uluslararası politika arasındaki bağlantının kurumlara ilişkin çalışmalarda da uygulanabileceğini savunmaktadır. Bir yandan, yerel siyasi kurumlar tipik olarak üyeliği desteklemeli, bu nedenle uluslararası kurumlara katılımın yerel siyasi gereksinimleri mevcut olmalıdır.

Xinyuan Dai (2005), uluslararası kurumlara katılımdan sonraki uyumluluk süreci için de iç destek olması gerektiğini eklemektedir (Dai, 2009). Buna göre devletler artık, zorluklarla etkin bir şekilde başa çıkmak için, uluslararası kurumlar tarafından yapılacak muhtemel müdahaleleri daha fazla kabul etmektedirler: Devletler hem güvenlik hem de ekonomi açısından, uluslararası kurumlar tarafından içişlerine karışılmasını beklemekte ve buna tolerans göstermektedirler. Hükümetler, uluslararası örgütlere katılırken daha ılımlı yaklaşabilmektedir. Bunun sebebi aksi halde olası iktidar değişimlerinde haleflerinin kendi dış politikalarını tersine çevirebilecekleri düşüncesidir (Keohane, 1983:117). Bir zamanlar güvenlik tertibatı edinmede muazzam bir engel teşkil eden bir öğe olan, yabancılar tarafından yerinde izlenme (On-site monitoring) şimdi memnuniyetle karşılanmaktadır. Uluslararası ekonomik kurumların üye ülkelerine, bir zamanlar kırmızı çizgi olarak kabul edilen ve ekonomik yönetim ile ilgili olmayan birçok siyasi değişken hakkında şimdi hem ders ve hem de not vermekte olduğu görülmektedir. (Stein, 2008:216).

2. NATO ve Yugoslavya'nın Duruşu

II. Dünya Savaşı ve Müttefiklerin zaferinin ardından Bosna Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya olmak üzere 6 sosyalist ülkeden oluşan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Bosnalılar, Hırvatlar, Sırplar, Slovenler gibi ortak bir ülkede yaşayan ve ortak tarihsel anlatı ve kimliği paylaşan birleşmiş milletler fikrine dayanıyordu. Bu fikir, sosyalist lider Josip Broz Tito'nun 1980 yılındaki ölümüne kadar sürdürülebilmiştir. Tito'nun ölümünün ardından, altı sosyalist cumhuriyetin tamamında ortak bir kimliği teşvik etme umutları paramparça olmuş ve böylece cumhuriyetler arasında milliyetçi hareketlerin yükselişinin önü açılmıştır.

Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, 1945 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra, 28 Haziran 1948 tarihinde Stalin önderliğindeki Komünist bloktan çıkarılmıştır. Bu karar, Tito'nun Yugoslavya'yı Balkanlar'daki başka bir Sovyet uydusuna dönüştürmeyi reddetmesiyle tetiklenmiştir. Bloktan atılmak Yugoslavya'yı güvenlik koruması için komünist olmayan ülkelere yönelmeye itmiştir (Rubinstein, 2008:216). Tito, bunun yerine Üçüncü Dünya ülkelerinde müttefikler aramaya karar vermiştir. Öte yandan, Batı ile iş birliği Tito açısından hiçbir zaman uygulanabilir bir alternatif olmamıştır. Sovyet liderliğini takiben Yugoslav yetkilileri de NATO Paktı'nın kurulmasından rahatsızlıklarını dile getirmişler, Pakt'ın barış ve uluslararası iş birliği için ciddi bir tehdit olduğunu, özellikle de Anglo-Amerikan dünya hakimiyetinin zorla kurulması için bir plan olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca, Yugoslavya, Batı bloğunu Batı propagandası yapmak ve Sovyet birliklerinin olası bir saldırıya hazırlık için Yugoslavya çevresinde yoğunlaştığı yönünde bilgi yayma konularında Batı blokunu eleştirmiştir (Rubinstein, 2008:10-11).

Bununla birlikte, Tito'nun kontrolündeki Yugoslavya'nın komünist sistemine rağmen bağımsız ve uyumsuz bir dış politika uygulaması ve daha önce hiçbir devletin yapmadığı bir şeyi başardığı ve iki askeri bloktan birinin (NATO ve Varşova Paktı) parçası olmadığı için ABD tarafından olumlu olarak değerlendirilmiştir. Dahası, Yugoslavya'nın dış politikası Kuzey Amerika'nın çıkarlarının desteklenmesi için bir fırsat olarak görülmüş ve böylece Amerikan dış politikası Yugoslavya'ya stratejik öneme sahip bir ülke olarak davranmaya başlamıştır. ABD açısından bakıldığında, Yugoslavya, NATO ile Varşova Paktı arasında tampon bölge olarak kullanılabilecek bir ülke ve Sovyetler Birliği'nin Adriyatik üzerinden Akdeniz'e erişiminin önündeki bir engel olarak değerlendirilmiştir (Marolov, 2012:8).

Demir Perde'nin yıkılışı ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, Yugoslavya'nın dağılması ile aynı zamana denk gelmiştir. 1990'lı yılların başında başlayan politik ayaklanmalar ve çatışmalar, bazı Yugoslav cumhuriyetlerinde, Hırvatistan ve Bosna'da etnik gruplar arası çatışmalara yol açmıştır. NATO'nun diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapma kabiliyeti nedeniyle, Örgüt bölgeyi istikrara kavuşturmada etkili rol oynayan üçüncü taraf aktörlerle çalışma konusunda yüksek derecede güvenilirlik kazanmıştır. BM, AB ve AGİT'in aksine, NATO'nun örgütsel yapısı ve askeri unsuru sayesinde aynı anda diplomasi ve silahlı müdahale yapmayı başarmıştır (Yesson, 2003:16). Bununla birlikte, NATO 24 Mart 1999 tarihinde ABD'nin egemenliği altında, Belgrad Hükümeti'nin NATO liderleri tarafından uygulanan

şartları kabul etmeyi reddetmesinin ardından Yugoslavya'yı bombalamaya karar vermiştir. Bombalama Belgrad'ın, Sırp eyaletlerinden biri olan Kosova'nın federasyondan ayrılma korkusunun sürdüğü bir ortamda gerçekleşmiştir. Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin yetmiş sekiz günlük bombardımanı, NATO'nun kuruluşundan bu yana gerçekleştirdiği ilk büyük çaplı askeri harekât olmuştur (Wedwood, 1999:828). NATO'nun Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ni bombalaması, Sırplara yönelik zorlayıcı güç kullanma konusunda Birleşmiş Milletler'in desteğini almadığı için halen tartışma konusudur.

3. Sırbistan Örneği: Doğu ve Batı Arasında Tarafsız Bir Aktör

Sırbistan'ın askeri açıdan tarafsızlık durumu ve askeri bloklardan herhangi biri ile saf tutmayı reddetmesi, bir dereceye kadar Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin 1999 tarihli bombalanmasına dayanmaktadır. Günümüzde pek çok Sırp hükümet yetkilisi, bombalı saldırıları NATO'nun yanlış uygulaması olarak görmektedir. Sırp Cumhurbaşkanı Vuciç, 24 Mart 2017 tarihinde NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamasının mağdurlarını anarken, müdahaleyi "savaş tarihindeki en vahşi saldırganlıklardan biri" olarak nitelendirerek Sırp halkına "Sırbistan'ın şu anda geçmişte olduğundan daha güçlü olduğunu" ve "bir daha asla galip çıkmayacağı bir saldırıya maruz kalmayacağını" belirtmiştir (Rudic, 2017). Diğer yandan Sırp halkının da ülkelerinin geçmişinin bu dönemini, olumsuz bir perspektiften ele aldığı görülmektedir. NATO operasyonunun başlangıcının 19. yıl dönümünde yapılan bir ankette, 30 ila 44 yaşları arasındaki katılımcıların %82'si NATO üyeliğine karşı çıktığını, %62'si de 1999 yılında Yugoslavya'ya yönelik yapılan bombalama için NATO'nun dileyeceği özrü kabul etmeyeceğini belirtmiştir (BETA, 2018).

Ülkedeki NATO karşıtı duygulara rağmen, Sırbistan Hükümeti'nden daha uzlaşmacı sinyallerin emareleri, 2018 yılının Ekim ayında Sırbistan'daki NATO Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Merkezi tarafından düzenlenen NATO liderliğindeki sivil acil durum tatbikatı sırasında belirgin hale gelmiştir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, "Sırbistan 2018" tatbikatının açılışında, "NATO'nun Sırbistan'ın tarafsızlığına tamamen saygı duyduğunu" belirterek, Sırbistan ile NATO'nun arasındaki güçlü ortaklığa vurgu yapmıştır (NATOa, 2018). Sırbistan, 2006 yılında imzalanan Barış için Ortaklık programını pekiştirmek için oluşturulan Bireysel Ortaklık Eylem Planı (IPAP) aracılığıyla, NATO ile pratik iş birliğini ve ikili diyaloğu yoğunlaştırmıştır (NATO, 2019). Sırbistan, IPAP uyarınca NATO birliklerinin topraklarında kısıtlama olmaksızın hareket etme hakkını ve dokunulmazlıklarını sağlamakla yükümlü hale gelmiştir. Ne var ki IPAP'ı imzalanmadan önce Sırbistan'da binlerce insan NATO ile yakınlaşan ilişkileri onaylamadıklarını ifade etmek için sokaklarda toplanmıştır. 9 Ekim 2018 tarihli Belgrad Güvenlik Forumu sırasında Cumhurbaşkanı Vuçiç, Sırp-NATO ilişkilerinin hayat kurtarmaya ve retorik yerine icraatlara katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Vuciç, NATO'nun, birlikte çalışması gereken bölgesel ortakları, sadece güvenlik meseleleri için değil, aynı zamanda daha geniş toplumsal ihtiyaçlar için bir araya getirmede de merkezi bir konuma geldiğine dikkat çekmiştir (Belgrade Security Forum, 2018).

Askeri tarafsızlık nedeniyle, Sırp askeri güçleri yalnızca NATO'nun değil Rusya'nın da yaptığı ortak tatbikatlara katılmıştır. 1-5 Ekim 2018 tarihleri arasında Rus ve Sırp hava kuvvetleri pilotları, Sırbistan topraklarında MiG-29 savaş uçağı ve Mi-8 helikopterlerinde ortak ekiplerle tatbikat yapmıştır (TASS, 2018). Rusya, 2018 yılının ağustos ayının başlarında, Sırbistan'a iki MiG-29 çift motorlu jet tedarik etmiş ve 30 savaş tankı ve 30 zırhlı araç teslim etme sözü vermiştir. Vuçiç, söz konusu Rus yapımı jetlere NATO'nun 1999 yılındaki saldırganlığı sırasında ölen Sırp pilotların isimlerinin verileceğini belirtmiştir (Stojanovic, 2018). 2013 yılı, iki tarafın mayıs ayında Stratejik Ortaklık ve Kasım ayında, yapılması 15 yıl süren, İkili Askeri İşbirliği anlaşmalarının imzalamasıyla, Sırp-Rus askeri işbirliğinin derinleştirilmesinde bir dönüm noktası olmuştur (Torralba, 2014:6). Kremlin'in Sırp toprakları dahilinde Belarus ile birlikte iki askeri ve hava sahası tatbikatı yapması önerisinin üzerine, biri Eylül ayında diğeri Ekim ayında olmak üzere, sembolik bir anlamı olan "Slav Kardeşliği 2016" adı altında iki tatbikat daha gerçekleştirilmiştir. Üç ülke; Rusya, Sırbistan ve Belarus, 2015 yılında da bu tür tatbikatlar yapmış, ancak bunlar Rusya topraklarında gerçekleştirilmiştir. Sırbistan Savunma Bakanı Bratislav Gasiç, bu eylemi haklı çıkarmak için, Sırbistan silahlı kuvvetlerinin operasyonel ve işlevsel yeteneklerini mümkün olan en yüksek seviyede tutmaya çalıştıklarını ve Rus ordusunun Sırbistan ile iş birliği içinde olan birçok ordudan

biri olduğunu ifade etmiştir, ki bu da iş birliği yapılan diğer ordunun ABD'ye ait olduğu manasına gelmektedir. Sırp Bakan, Sırbistan'ın askeri olarak tarafsız pozisyonunu vurgulamış, Belgrad'ın Rusya, Avrupa Birliği, ABD ve Çin de dahil olmak üzere herkesle iyi ilişkiler kurma eğiliminde olduğunu ifade etmiştir (Stojanovic, 2014).

Sırplarla Ruslar arasındaki bağlantılar, binlerce yıllık Slavizm, Hristiyanlık, medeniyet, kültür, karşılıklı yardımlaşma ve anlayışın yanı sıra yanlış anlama ve farklı beklentilerle yüzyıllar öncesine dayanmaktadır (Djukic, 2015: 32). Sırbistan-Rusya ilişkileri, son on yılda Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde Kosova ve Metohiya statüsü konularında Sırbistan'ın sesi haline gelmesiyle daha da güçlenmiştir. Moskova, Kosova'yı uluslararası toplumda bağımsız bir devlet olarak tanımaya karşı bir dış politika izleyerek Kosova'nın BM'ye kabul edilmesini veto etmiştir. Kosova, Sırp dış politikasının önceliklerinden biri olmuş ve Rusya oldukça başarılı bir şekilde bu fırsatı değerlendirmiştir. Yaygın anlatıların aksine mevcut çıkarlar, Sırp siyasi aktörlerinin hem Batı hem de Rusya'ya yönelik politikalar izlemelerine izin vermekte, siyasiler her iki ilişkide de faydaları elde ederken bağları koparmanın önemli maliyetlerden kaçınmaktadır (Konitzer, 2010:3). Sırp yetkililer, Rus girişimlerini kabul etme eğiliminde ve Sırbistan'ın Avrupa Birliği'ne giden yolunu olumsuz yönde etkilemediği sürece Sırbistan-Rusya iş birliğinden açıkça söz etmektedirler. Bu durum Sırbistan'ın devletin mevcut sınırlarını koruma, ekonomiye ve altyapıya yabancı yatırımları çekme, ana ortaklarla ticari ilişkilerini geliştirme, çeşitli uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini yönetme ve çağdaş Batı Balkanların kompleks güvenlik yapısı arasında gidip gelmek gibi göz korkutucu ve bazen de çelişkili görevlerle karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır (Konitzer, 2010:2-3).

4. Karadağ'daki Başarısız Darbe Girişimi

Karadağ, 21 Mayıs 2006 tarihinde yapılan bağımsızlık referandumunun ardından 2003 yılına kadar Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olarak bilinen Sırbistan Birliği ve Karadağ'dan ayrılmıştır. Böylece Karadağ, 3 Haziran 2006 tarihinde, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden altıncı devlet olmuştur. Yugoslavya'nın dağılmasından sonraki dönemde Karadağ'ın politikası, Slobodan Miloseviç Yugoslavya'sının politikası ile gelişirken, Karadağ'ın bağımsızlığını önleyen on yıl, Karadağlıların Sırplardan farklı olup olmadıkları konusundaki iç çelişkiler ve ülkenin Sırbistan'dan çekilmesi veya ortak bir devlette kalması gerekip gerekmediği konusundaki iç tartışmalarla geçmiştir (Dzankic, 2014:173). Sırbistan ve Karadağ'ın barışçıl bir şekilde dağılmasından sonra, Karadağ hükümeti I. Dünya Savaşı'nın ardından ilk kez, ülkenin dış politikasının yönünü belirleyebilecek bir pozisyona gelmiştir. Avrupa ve Avrupa-Atlantik yörüngesi, 2007 yılında Karadağ Parlamentosu'nun "Avrupa ve Avrupa-Atlantik entegrasyonuna adanmışlığın" ana dış politika hedeflerinden biri olarak kabul edildiği yeni bir anayasa kabul edilmesinin ardından, kendisini doğal olarak empoze etmiştir (Official Gazette of Montenegro, 2017).

Bu gelişmeler ışığında, 2006 yılının Kasım ayında NATO'nun Kuzey Atlantik Konseyi, Karadağ'ı Riga Zirvesi'nde Barış Ortaklığı'na katılmaya davet etmiş ve Karadağ, 2006 yılının aralık ayında Barış Ortaklığı'na (Partnership for Peace [PfP]) katılmıştır. Karadağ, 2008 yılının temmuz ayında, üyeliğe yönelik istekleriyle ilgili tüm siyasi, askeri, finansal ve güvenlik konularını ele alan NATO ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı (IPAP) kabul etmiştir. Karadağ, 2009 yılının aralık ayında Üyelik Eylem Planı'na (MAP) katılmaya davet edilmiş, bir yıldan az bir süre sonra ülke MAP çerçevesinde ilk Yıllık Ulusal Programı'nı sunmuştur. 2 Aralık 2015 tarihinde Brüksel'deki NATO dışişleri bakanları toplantısında Karadağ, Örgüt'e katılmak için üyelik müzakerelerine başlamaya davet edilmiştir (Cingel, 2018:1). 2016 yılında katılım müzakerelerinin başlamasının ardından, Karadağ 5 Haziran 2017 tarihinde 29. müttefik olarak NATO'ya katılmış, böylece diğer NATO üyeleri arasında eşit bir ortak olmuş ve Örgüt'ün gelecekteki stratejik hedeflerini şekillendirmede söz hakkına sahip olmuştur. Genel Sekreter Jens Stoltenberg 4 Haziran 2018 tarihinde Karadağ'ın NATO'ya katılmasının 1. yıl dönümü kutlamasında, "Karadağ'ın katılımı, Batı Balkanlar'daki istikrarı artırmak için önemliydi çünkü güvenlik refahı arttırmaktadır ve Karadağ Avrupa-Atlantik güvenliğine katkıda bulunmaktadır. Karadağ'ın NATO'yu güçlendirmesi gibi NATO da Karadağ'ı güçlendirmektedir" ifadelerini kullanmıştır (NATO, 2018b).

Yukarıda belirtilen gelişmeler karşısında Karadağ kamuoyunun bir dereceye kadar ayrıştığı görülmektedir. 2018 yılının mayıs ayında Karadağ'da faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olan CEDEM tarafından yapılan bir anket, Karadağlıların %47'sinin halen NATO üyeliğine karşı olduğunu göstermiştir. Diğer yandan Karadağ'ın Örgüt'e üye olmasından bu yana ülkedeki NATO muhaliflerinin sayısının arttığı görülmektedir. 2017 yılının aralık ayında ise CEDEM'in anketi Karadağlıların %42,5'inin NATO yanlısı olduğunu, karşıtların ise %38 olduğunu göstermiştir (Tomovic, 2018). Bu türden bir sonucun nedenlerinin çok yönlü olduğu savunulabilir. Her şeyden önce Karadağ, İttifak tarafından o sırada bombalanan tek NATO üyesi olmuştur. Karadağ'daki hava saldırıları çoğunlukla askeri kayıplara neden olmuşsa da sivil kayıplar da yaşanmıştır (Cingel, 2018:2). Ayrıca, Sırp Ortodoks Kilisesi, Karadağ'da sayısız toprak mülkiyeti ve dini mirasa sahip olması nedeniyle önemli derecede bir otoriteye sahiptir. Karadağ'daki Sırp Ortodoks Kilisesi Belgrad'daki patriğinin altında faaliyet göstermektedir. Sırp Ortodoks Kilisesinin Karadağ Piskoposu Amfilohije Radoviç, Sırp Ortodoks Kilisesi'nde Avrupa-Atlantik entegrasyonunun önde gelen muhaliflerinden biridir. Radović, bir kilise ayini vesilesiyle NATO'nun "tüm dünyaya hükmetme arzusu olan faşizmin devamı" olduğunu iddia etmiştir (Barisic, 2016:118). Son olarak, Rusya'nın Karadağ'daki katı varlığı ve etkisi, ülkedeki genel NATO karşıtı hissiyatı teşvik etmektedir.

Rus Çarı 1'inci Petro'nun, 1711 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşta Ruslara katılmalarını öneren ilk yazıyı Karadağlılara gönderdiğinden beri, Karadağ'ın Balkanlar'da Rus yanlısı bir tutum sergilediği görülmektedir. Bulgaristan ve Sırbistan gibi diğer büyük ülkeler, Rusların desteğini aramaya devam ederken zaman zaman gözden düşmüşlerse de Karadağ her zaman güvenilir bir Rus müttefiki olmuştur. Rusya'nın bakış açısına göre, Karadağ her şeyden önce, Rusya Karadeniz'de ya da Kafkasya'da Osmanlılarla savaşırken, Balkanlar'da dikkat dağıtabilen bir uydu devlet olmuştur (Vukicevic, 2017:125). 300 km uzunluğundaki Adriyatik kıyısı, Bar ve Kotor limanlarından Akdeniz'e girişi olan Karadağ, halen stratejik bir deniz üssü destekçisi olarak kabul edilmektedir. Rus Hükümeti 2013 yılının Eylül ayında Bar ve Kotor limanlarında Rus savaş gemilerinin geçici olarak demirlemesini görüşmek üzere Karadağ Savunma Bakanlığı ile bir görüşme talebinde bulunmuştur. Kremlin'in somut bir sonuç vermeyen önerisi, nihayetinde Rus gemilerinin, bölgesel suların geniş kapsamlı olarak kullanımına izin verecek ayrıcalıklı bir statü altında olmasını öngörmüştür (Bairovic, 2018:7).

Karadağ-Rusya Ekim 2016 yılının Ekim ayında başarısız bir darbe girişiminin ortasında kırılma noktasına gelmiştir. Karadağ Başbakanı Markoviç 'e göre ise darbeye yönelik suçlanması gereken tek oyuncu Rusya idi: "2016 yılının tamamı Karadağ için en zorlu yıldı [...], o yıl devlete, kurumlarına, politik sistemine en acımasız, en doğrudan saldırılar yapıldı. Karadağ vatandaşlarının siyasi iradesi, Avrupa ve Avrupa-Atlantik perspektifini durdurmak için, demokratik olmayan yollarla değiştirilme tehdidiyle karşı karşıya kaldı" (Prime Minister of Montenegro, 2018). Diğer yandan Devlet Özel Savcısı Milivoje Katnic, 16 Ekim 2016 tarihinde Karadağ milletvekili seçimlerinin sonuçlarının ilanı sırasında, bir suç örgütünün Parlamento binasına girmeye ve dönemin Karadağ Başbakanı Milo Cukanoviç'i infaz etmeye kalkıştığını doğrulamıştır. Rus devletinin bu girişimin arkasında olduğu hiçbir zaman resmi olarak doğrulanmamasına rağmen, Milivoje Katnic, Özel Savcılık Ofisi'nin yazılı delilleri, tanık ifadelerini, seyahat belgelerinin kopyalarını, Sırbistan Cumhuriyeti yetkili makamlarının raporlarını ve gizli gözetim önlemlerinin sonuçlarını dikkate alarak suç faaliyetlerinin düzenleyicilerinin Rus vatandaşları, Eduard Shirokov ve Vladimir Popov olduklarına dair makul bir şüpheye sahip olduklarını iddia etmiştir (British Telegraph). Söz konusu şüpheler, Karadağ Parlamentosu'na saldırmak ve Batı yanlısı lideri öldürmek için Seçim Günü darbe planının ülkenin NATO'ya katılma planını sabote etmek amacıyla Kremlin'in desteğiyle ve izniyle örgütlendiğini iddia eden, kıdemli bir Whitehall (İngiliz Hükümeti) yetkilisi tarafından da dile getirilmiştir (Farmer, 2017). Shishmakov ve Popov, 2017 yılının Nisan ayında Sırbistan ve Karadağlı 12 kişiyle birlikte, duruşmaya katılmaksızın yargılanmıştır. Sanıklar arasında, Karadağ'ın en köklü muhalefet partisi ve parlamentoda NATO karşıtı bir grup olan Demokratik Cephe'nin (DF) liderleri Andrija Mandiç ve Milan Knezeviç de bulunmaktaydı (Bechev, 2018:4). Duruşmada kilit bir tanık olan Aleksandar Sindjeliç, 2016 yılının Ekim ayında başarısız darbe girişiminin kilit organizatörü ve finansmanı olduğu iddia edilen Rus gizli servis ajanı Eduard Shishmakov'u (kod adı Shirokov) teşhis etmiştir.

5. Makedonya'nın Transatlantik Amaçlarını Engelleyen Sovyet Etkisi

Eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetinin altı halefinden biri olan Makedonya Cumhuriyeti, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve geçici bir isim olarak kabul edilen Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti ismiyle iki yıl sonra BM'ye katılmıştır. Ülke daha çok "Makedonya Cumhuriyeti" olan anayasal adıyla bilinmesine rağmen, Yunanistan'la olan isim anlaşmazlığı, ülkenin hem AB hem de NATO yönünde ilerlemesini engellemiştir.

Yunanistan'la olan isim anlaşmazlığı, ülkenin bağımsızlığını kazandığı 1990'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Güney komşusu olan Yunanistan, ülkenin kuzeyindeki Yunan eyaleti Makedonya'ya yönelik toprak iddialarına vurgu yaptığını düşündüğü için ülkenin anayasal adının kullanılmasına karşı çıkmaktaydı (Alic, 2018: 1). Dolayısıyla iki ülke arasındaki anlaşmazlığın en sık dile getirilen yorumu, Yunanistan'ın, kuzey komşusunun "Makedonya" adını kullanmasından endişe duyduğunu vurgulaması ve bu durumun Yunanistan tarihinin gasp edilmesine yönelik bir eylem olduğunu ve daha da önemlisi Yunanistan'ın zarar göreceği şekilde büyük bir Makedonya yaratma planlarına gönderme yaptığını iddia etmesiydi. Bununla birlikte, yirmi yıldan uzun süren anlaşmazlık 2018 yılının haziran ayında Yunanistan ve Makedon başbakanları, Alexis Tsipras ve Zoran Zaev'in ülkenin adını "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" olarak belirlemek için imzaladığı "Prespa" anlaşmasıyla son aşamaya gelmiştir (Smith, 2018). Anlaşmanın tam olarak yürürlüğe girmesi için her iki taraftan da bir Parlamento Yasası çıkması gerekmektedir. Bu nedenle Prespa anlaşması, Makedonya'nın NATO ve AB üyeliğinin yolunu açmıştır. Avrupa Birliği Konseyi, 2018 yılının Haziran aldığı kararla, Yunanistan'ın da onayı ile, Üye Devletler olarak, eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'nin attığı adımlara olumlu cevap vermeyi ve 2019 yılının haziran ayında üyelik müzakerelerine başlamak için gereken sürecin yürütülmesini kabul etmiştir (General Affairs Council Configuration, 2018). Makedonya'nın 2005 yılından itibaren Avrupa Birliği'nin resmi aday devleti olmasına rağmen, Avrupa Komisyonu, konunun gündeme geldiği her seferinde Avrupa Konseyi'ndeki Yunan vetosu nedeniyle müzakerelere başlayamamıştır. 2008 yılında Bükreş'te gerçekleşen NATO Zirvesi'nde, NATO'nun bir parçası olma yolunda Makedon adaylığı, Yunan Hükümeti tarafından tekrar engellenmiş ve o zamandan beri ülkenin Örgüt'e girmesinin yolu kapanmıştır. Ufuktaki yeni anlaşma ile birlikte 2018 yılının temmuz ayında Brüksel'de gerçekleşen NATO Zirvesi sırasında NATO liderleri, eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyetinin Örgüt'e katılmaya resmen davet edilmesini istemişlerdir (Pamuk, 2018). Ayrıca ABD Makedonya'yı "NATO ve Avrupa Birliği de dahil olmak üzere Batı ve Avrupa-Atlantik kurumlarının ayrılmaz bir parçası" olarak görmektedir (Integrated Country Strategy).

Prespa Antlaşması, 120 sandalyeli Makedon Parlamentosu'nda 80 milletvekili lehte olmak üzere onaylanmış olsa da Cumhurbaşkanı Gjorge İvanov, anlaşmayı "2 milyon vatandaşa sahip ülkenin güçlü tarihini silen feci bir anlaşma" olarak nitelendirerek sert muhalefetini dile getirmiştir (Deutsche Welle, 2018). Cumhurbaşkanı İvanov'un sağcı ve muhafazakar bir muhalefet partisi olan İç Makedon Devrimci Örgütü - Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi (VMRO-DPMNE) üyesi olması dikkate değerdir. İsim anlaşmazlığı etnik Makedonlar ve VMRO-DPMNE destekçileri için göreli daha büyük bir önem taşırken, etnik Arnavutlar ve Makedonya Sosyal Demokrat Birliği (SDSM) destekçilerinin çoğu için Avrupa-Atlantik entegrasyon idealinin daha büyük önem taşıdığı görülmektedir. Başka bir deyişle, Makedonya bloğunda VMRO'nun seçmenlerinin isim meselesinde uzlaşmaya varmak için, SDSM'nin isim konularındaki meseleler yerine Avrupa'ya entegrasyonu konusuna öncelik verilmesini isteyen seçmenlerinden daha az istekli oldukları görülmektedir (Kacarska, 2014:80). Ayrıca eski Başbakan Nikola Gruevski'yi ve sağ eğilimli VMRO-DPMNE'yi destekleyen milliyetçi Makedonlar, Moskova'yı başlıca yabancı hamileri olarak görmeye giderek daha fazla eğilim göstermektedir. Parti liderliğinin tutumu resmen AB yanlısı ve NATO yanlısı olsa da, tabanın Batı karşıtı bir pozsiyon aldığı görülmektedir (Bechev, 2018b:4). Nikola Gruevski'nin 2006 yılında Başbakan olmasından birkaç ay sonra, Rus iş adamı Samsonenko Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'ne gelmiş ve ziyareti kapsamında bir önceki dönemin iktidar partisi VMRO-DPMNE ile temaslarda bulunduğu iddia edilmiştir. Kendisi VMRO-

DPMNE tarafından 2014 yılında yayınlanan bir seçim öncesi müzik videosunda yer almış ve Nikola Gruevski'ye açıktan destek vermiştir (Center for the Study of Democracy, 2018:11) .

Rusya, 1991 yılında bağımsızlığını kazandığından beri Makedonya ile dostça ilişkiler kurmuş ve 1992 yılında ABD ve Batı Avrupa ülkelerinden çok önce, Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. Rusya'nın, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti ile dostane ilişkiler kurmasından beri Üsküp'teki hükümetler Rusya'yı güvenlik tehdidi yerine, ekonomik ve diplomatik fırsat kaynağı olarak görmüşlerdir (Bechev, 2018:2). Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti üzerindeki Rus etkisinin, ekonomik açıdan özellikle gaz sektöründe belirgin olduğu görülmektedir. Eski Başbakan Nikola Gruevski ve koalisyonu, yalnızca ulusal değil, aynı zamanda bölgesel enerji sektörlerinde de genişleyen bir katılımla, Makedonya'nın Rusya ile olan bağlantılarını güçlendirmiştir. Tamamen Rus gazına bağımlı olarak ve muhtemelen bir doğal gaz boru hattı geçiş merkezi olma amacıyla, Gruevski, Rus liderliğindeki iki büyük ölçekli gaz boru hattı projesine (Güney Akımı ve bunun yerini alan, Türk Akım) dahil olma eğilimi göstermiştir (Center for the Study of Democracy, 2018:1).

Bununla birlikte, Makedonya-Rusya ilişkilerinde bozulma, eski Başbakan Nikola Gruevski Hükumeti'nin ülkenin Avrupa ve Avrupa-Atlantik isteklerini açıklamasından kısa bir süre sonra yaşanmıştır. Rusya'nın Hükümet'in Batı yanlısı, Avrupa ve Avrupa-Atlantik politikaları için düzenleyici tedbirleri, Karadağ'da olduğu kadar doğrudan ve keskin olmamıştır. Ancak, Kremlin'in ülke çapındaki milliyetçiliği kampanyaları etkilemek ve ülkeyi NATO'dan uzaklaştıracak olan isim anlaşmazlığına ilişkin oyları sabote etmek için bulunduğu girişimlerin büyük ölçekli olduğu görülmüştür. Organize Suç ve Yolsuzluk Raporlama Projesi (OCCRP) tarafından alınan Makedon istihbarat belgelerine göre, Rus casusları ve diplomatları yaklaşık on yıl süren propaganda eylemlerine katılmış ve Makedonya'da etnik uyuşmazlığı teşvik etmişlerdir. Bu amaca paralel olarak, Rusya Bitola ve Ohri'de fahri konsolosluklar kurmak suretiyle diplomatik erişimini artırırken, Üsküp'teki Rus elçiliği, Makedonlar ve Ruslar arasında birçok "dostluk birliği" kurulmasına nezaret etmiş ve Üsküp'te bir Rus kültür merkezi kurmuştur (Eisentraut and Leon, 2018:3).

Tüm bunlara ek olarak, 2018 yılının temmuz ayında Yunanistan iki Rus diplomatı sınırdışı etmiş ve iki Rus vatandaşının ülkeye girmelerini, Yunanistan'da Makedonya'yla anlaşmaya karşı mitinglere katılmaları ve Yunan devleti yetkililerine rüşvet vermeye çalıştıkları endişesi nedeniyle yasaklamıştır (Koutantou and Kambas, 2018). OCCRP, İçişleri Bakanlığı'ndan, Yunanistan'da yaşayan ve daha önce Rusya parlamentosuna üye olan Rus milyarder Ivan Savvidi'nin isim değişikliği muhaliflerine en az 300.000 Avro verildiğini belirten bir belge almıştır. Söz konusu belge, ödemelerin çeşitli siyasi partilerden bir düzineden fazla Makedon siyasetçiye, yakın zamanda kurulan radikal milliyetçi örgütlerin üyelerine ve ayaklanmalara katılan Vardar futbol kulübü holiganlarına yapıldığını göstermektedir (Cvetkovska, 2018). ABD Savunma Bakanı Jim Mattis, isim referandumu öncesinde 2018 yılının Eylül ayında Üsküp'e yaptığı yolculukta Rusya'nın referandumda muhalefet yaratmak için parasını ve nüfuzunu kullanma girişimlerini kınamıştır.

Sonuç

Batı Balkan ülkelerinin herhangi bir bölgesel (AB) ve/veya küresel (NATO) güvenlik sistemine dahil edilmeleri hedefi göz önünde bulundurulduğunda, bölgenin Akdeniz ve Güney Avrupa'nın güvenliği açısından jeostratejik bir öneme sahip olduğu ortadadır. Batı Balkan bölgesi, özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan Balkan savaşları sırasında, daha istikrarlı ve barışçıl bir Avrupa'da kararlı olanlar için aşılması gereken ciddi bir zorluk haline gelmiştir. NATO'nun Soğuk Savaş'tan güçlü bir şekilde çıkmasına rağmen, Örgüt üyeleri Güneydoğu Avrupa'da barış ve güvenliği sağlamak için ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır (Yesson, 2003:64). Dış güçlerin nüfuzunun hızla büyümesiyle birlikte, dikkatlerin günümüzde dahi Batı Balkan bölgesi üzerinde olduğu görülmektedir. Söz konusu dikkatler Rusya, Çin ve Türkiye ile ilgili endişeleri içermekteyse de bunlarla sınırlı değildir (Grieveson, 2018:2). Bununla birlikte, neredeyse tüm Batı Balkan ülkelerinin hem AB hem de NATO'ya katılma kararlılığı göz önüne

alındığında, Batı'nın bölgede üstünlüğünün mevcut olduğu savunulabilir bir görüş olarak ortadadır. Ulusal liderler AB ve NATO'ya yönelik üyelikleri yeni Batı yanlısı eğilimlerinin bir ifadesi ve "suçlu" sosyalist geçmişlerinden kurtulma girişimlerinin bir ödülü olarak görmektedirler. Aynı zamanda ortak demokratik değerleri paylaşan seçkin bir grubun üyesi olmak, üye olan ülkeler için uluslararası statüyü ve iç meşruiyeti artırmaktadır (Trenin, 2008:6).

ABD'nin Yugoslavya'ya yönelik dış politikasının Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü öngören bir politikadan, bölgedeki gerçeği kabul eden ve sonuçta şiddetin daha da genişlemesinin önlenmesi adına Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek ve Eski Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan bir pozisyona doğru değiştiği görülmektedir (Marolov, 2012:12). ABD'nin dış politika eylemleri, NATO'nun en etkili üyesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda NATO'nun eylemleriyle örtüşmektedir. Bu durum ABD'nin silahlı kuvvetlerini NATO vasıtasıyla tek taraflı olarak kullanmaya karar verdiği ve sonuçta 1999 yılında Yugoslavya'nın bombalanmasına yol açan Kosova krizi sırasında açıkça görülmüştür. Öte yandan Rusya, Batı Balkanlar'daki bölünmeleri kendi dış politika idealleri yönünde kullanmayı, Batı liderliğindeki sistemi zayıflatmak adına etnik ve politik gerilimleri inşa etmeyi ve Batı'nın temsil ettiği liberal düzeni güçsüzleştirme yönünde bir siyaset takip etmektedir. Gizli eylemler, siyasi tepkiler, finansal yansımalar, ekonomik teşvikler ve propagandanın Kremlin'in bölgedeki dış politika ideallerini gerçekleştirmek adına kullanıldığı yaygın bir görüştür. Rusya'nın bölgedeki asıl amacının, Batı'nın kurduğu mevcut kurumları itibarsızlaştırmak ve ABD ile AB'yi baskı altına almak olduğu görülmektedir.[2]

Bu çalışmada seçilen ülkelerin NATO'ya yönelimlerinin analizi, ülkelerin Rusya'nın iç meselelerine müdahaleleri ve Batı'nın kurumsallaşma sürecini engelleme çabalarına rağmen, Avrupa-Atlantik rotasında ilerlediklerini ortaya koymaktadır. Rusya tarafından organize edildiği ve yönetildiği iddia edilen darbe girişiminin, Karadağ'ın NATO'ya ve AB'ye yönelik ilerlemesinde belirgin bir etkisi olmamıştır. Karadağ, AB üyelik müzakerelerini yürütmektedir ve en yeni NATO üyesi konumundadır. Kremlin'in Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'nde sağ muhalefetteki siyasi parti VMRO- DPMNE'ye sağladığı destek ise somut bir sonuç vermemiş, ülkenin NATO'ya ve AB'ye katılma planında bir değişim yaşanmamıştır. Makedonya, 2018 yılının Temmuz ayında NATO'ya katılmak üzere resmen davet edilmiş ve AB'ye üyelik müzakerelerinin 2019 yılı içinde başlatılması öngörülmektedir. Sırbistan ise AB'ye katılım müzakerelerinde gösterdiği Batı yanlısı eğilimler ile birlikte Doğu'ya yönelik gösterdiği sempatiyle Rusya ile dostane ilişkiler kurmaya özen göstermekte, hem NATO hem de Rusya ile askeri tatbikatlar gerçekleştirmek suretiyle denge siyaseti izlemektedir. Tarafsız olduğu yönünde yaptığı duyuru Sırbistan'ın mevcut statükosunu sürdürmesini ve her iki ittifaktan en iyi şekilde yararlanmasını sağlamaktadır. Böylece Sırbistan'ı, Kremlin'in egemenliğini kullanması ve Batı'nın tek taraflılığına karşı koyması açısından kendisine uygun bir siyaset takip etmektedir.

Avrupa-Atlantik kurumlarının Batı Balkanlar'daki yükselişi, Rusya'nın Batı Balkanlar'daki pozisyonunu düşürmüş ve Kremlin'in etkisini zayıflatmıştır. Bölgenin güvenlik mimarisi Hırvatistan, Arnavutluk, Slovenya ve Karadağ ile, bölgeden NATO'ya katılan beşinci ülke olması beklenen Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti'nin NATO üyeliği ile daha da sağlamlaşacaktır. Herhangi bir askeri ittifakın parçası olmaya karşı çıkan Sırbistan haricinde, NATO'nun dışında kalan iki ülkenin Bosna-Hersek ve Kosova olduğu görülmektedir. Tartışmalı statüsü ve halihazırda Rusya'nın Sırbistan'a verdiği destek nedeniyle Kosova, iç ve dış politika eylemlerinde Batı lehine hareket eden, Avrupa ve Atlantik yanlısı bir ülke konumundadır. Rusya'nın Batı Balkanlar'daki etkisini tedrici olarak kaybettiği ve belli başlı bir planı olmadığı; daha ziyade Avrupa Birliği ve NATO'nun genişlemesini önlemek, Avrupa'yı ve ABD'yi birbirlerinden uzaklaştırmak ve Moskova'nın dış politik amaçları için daha elverişli bir siyasi ve kültürel ortam yaratmak gibi genel bir strateji izlediği görülmektedir (Galeotti, 2017:2).

[2] Konuya ilişkin kapsamlı bir analiz için, bkz. Dimitar Bechev, *Rival Power: Russia in Southeast Europe*, New Haven:Yale University Press, 2017.

Bu kapsamda, ABD, Rusya'nın ana rakibi olarak kabul edildiği sürece, Kremlin'in Batı Balkanlar dahil olmak üzere Avrupa'daki jeopolitik etkisini korumak için müdahalelerine devam edeceği öngörülebilir. NATO'nun en etkili aktörü olan ABD, bölgedeki ülkelerin Avrupa ve Avrupa-Atlantik eğilimli politika özlemleri sayesinde Batı Balkanlar'da avantajlı bir konuma sahip olmayı sürdürmektedir. Askeri olarak tarafsız olan Sırbistan dahi Avrupa Birliği'ne katılmayı ve Batı liderliğindeki sistemin bir parçası olmayı hedeflemektedir. Rusya'nın Batı Balkanlar'daki en yakın müttefiki olan Sırbistan'ın yakın gelecekte NATO'ya katılmaya karar vermesi ise Rusya'nın Avrupa'dan tamamen dışlanması, nihayetinde Soğuk Savaş döneminde sahip olduğu gücü ve statüsünü kaybetmesi anlamına gelecektir. Avrupa ve Avrupa-Atlantik perspektiflerini Batı Balkan bölgesinde canlı tutmak için, bölgeye yayılan popülist ve milliyetçi hareketlerin önlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu amaç doğrultusunda, Batılı güçlerin dış etkilerin caydırılması ve Batı demokrasisinin desteklenmesi amacıyla, Batılı kurumları teşvik eden olumlu açıklama ve eylemler geliştirmek için kaynak aktarımı yapmaları öngörülebilir bir ihtimal olarak ortadadır. Bölge ülkelerinin hükümetleri tarafından Batı eğilimli politikaların sürdürülmesi ve somut reformlara yönelik bağlılığın sürmesi halinde Batı Balkan bölgesindeki ülkelerin Avrupa-Atlantik güvenlik mimarisinin tam teşekküllü üyeleri olarak görülmeleri beklenebilir.

Kaynakça

Alic, A. (2018). Macedonia: Naming the Future, ETH Zurich, Zurich: Centre for Security Studies, https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/108671/pdf, (Erişim Tarihi: 15.12.2018)

Barisic, S. (2016). The Role of the Serbian and Russian Orthodox Churches in Shaping Governmental Policies, (ed.) Biserko, Sonja, *The Warp of the Serbian Identity*, Belgrade: Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, pp. 105-126.

Bajrovic, R. (2018). *Hanging by a Thread: Russia's Strategy of Destabilization of Montenegro*, Philadelphia: Foreign Policy Research Institute.

BETA, 84 Percent of Serbians Oppose NATO Membership - Poll, https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2018&mm=03&dd=23&nav_id=103777 (Erişim Tarihi: 05.11.2018)

Belgrade Security Forum, (2018). NATO and Serbia Closely Cooperating for the Progress in the Region",http://www.belgradeforum.org/nato-and-serbia-closely-cooperating-for-the-progress-in-the-region/ (Erişim Tarihi: 06.11.2018).

Bechev, D. (2018). The 2016 Coup Attempt in Montenegro: Is Russia's Balkans Footprint Expanding?, Philadelphia*:* Foreign Policy Research Institute.

Bechev, D. (2018b). Understanding Russia's Influence in the Western Balkans, *Hybrid CoE, Strategic Analysis*, https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/10/Strategic-Analysis-2018-9-Beshev-.pdf, (Erişim Tarihi: 02.03.2019)

British Telegraph, Special Prosecutor's Office, http://tuzilastvocg.me/media/files/BRITISH%20TELEGRAF%20engleski.pdf (Erişim Tarihi: 04.11.2018).

Center for the Study of Democracy. (2018). Assessing Russia's Economic Footprint in Macedonia, Policy Brief No. 71, http://old.csd.bg/artShow.php?id=18116, (Erişim Tarihi: 02.03.2019).

Cingel, J. (2018). Montenegro on the Way to NATO, *GLOBSEC Policy Institute*, Bratislava: Visegrad Fund.

Ciurtin, Horia. (2017). Left Behind? Reassessing the Balkan Quest for EU Integration', European Institute of Romania, Policy Brief Series No. 2.

Cutler, Claire. A. (1991). The Groatian Tradition in International Relations, Review of International Studies, 17(1), pp. 41-65.

Cvetkovska, S. (2018). Russian Businessman Behind Unrest in Macedonia, Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP), https://www.occrp.org/en/investigations/8329-russian-businessman-behind-unrest-in-macedonia (Erişim Tarihi: 10.11.2018)

Dai, X. (2009). Why Comply? The Domestic Constituency Mechanism, International Organization, 59(2), pp. 363-398.

Delcour, L. and Kostanyan, H. (2014). Towards a Fragmented Neighbourhood: Policies of the EU and Russia and Their Consequences for the Area that Lies in Between, CEPS Essay (17).

Deutsche Welle. (2018). Macedonian President Ivanov Says He Won't Sign Disastrous Name Deal with Greece, https://www.dw.com/en/macedonian-president-ivanov-says-he-wont-sign-disastrous-name-deal-with-greece/a-44212040 (Erişim Tarihi: 18.11.2018)

Djukic, S. (2015). Serbia's Relations with Russia an Overview of the Post-Yugoslav (post-Soviet) Era, (ed.) Jelica Minic, *Challenges of Serbia's Foreign Policy-Collection of Papers*, Belgrade: Friedrich Ebert Stiftung, pp. 31-37.

Duffield, S. J. (1992). International Regimes and Alliance Behavior: Explaining NATO Conventional Force Levels, International Organization, 46(4), 819-855.

Duro, Foto. (2015). Serbia-NATO Defence Cooperation, Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy.

Dzankic, J. (2014). From Creeping to Sprinting: The Foreign Policy of Montenegro, (ed.) S. Keil, *The Foreign Policies of Post-Yugoslav States*, Macmillan: Palgrave.

Eisentraut, S. and Leon d. S. (2018). Propaganda and Disinformation in the Western Balkans: How the EU Can Counter Russia's Information War, *Konrad Adenauer Stiftung*, No. 294, https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_51729_2.pdf/33dbbc29-eb30-e4ec-39c8-a4c976319449?version=1.0&t=1539647810617, (Erişim Tarihi: 04.11.2018).

Farmer, B. (2017). Russia Plotted to Overthrow Montenegro's Government by Assassinating Prime Minister Milo Djukanovic Last Year, According to Senior Whitehall Sources", https://www.telegraph.co.uk/news/2017/02/18/russias-deadly-plot-overthrow-montenegros-government-assassinating/,(Erişim Tarihi: 04.11.2018).

Galeotti, M. (2017). Controlling Chaos: How Russia manages its Political War in Europe, European Council on Foreign Affairs, Brief Policy.

General Affairs Council Configuration. (2018). Enlargement and Stabilisation and Association Process", https://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf, (Erişim Tarihi: 03.12.2018).

Grieveson, R. (2018). Western Balkans EU Accession: Is the 2025 Target Date Realistic?, The Vienna Institute for International Economic Studies, Policy Notes and Reports 22.

Hellmann, G. and Wolf, R. (2008), Neorealism, Neoliberal Institutionalism, and the Future of NATO, Security Studies, 3(1), pp. 3-43.

Hoxha, A. (2014). Russian influence in the Western Balkans. Carrot or Stick?, Yearbook of the Institute of East-Central Europe, 13(5), pp. 61-85.

Integrated Country Strategy, Macedonia, https://www.state.gov/documents/organization/285046.pdf, (Erişim Tarihi: 18.11.2018)

Kacarska, S. (2014). The EU in Macedonian Politics, (ed.) Corina Stratulat, *EU Integration and Party Politics in the Balkans*, Brussels: European Policy Center, Paper No.77, pp. 69-83.

Keohane, O. R. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press.

Konitzer, A. (2010). Serbia between East and West: Bratstvo, Balancing and Business on Europe's Frontier, NCEER Working Paper, Washington: The National Council for Eurasian and East European Research.

Koutantou, A. and Kambas M. (2018). Greece, Russia to Expel Diplomats in Macedonia Tussle ahead of NATO Summit, Reuters, https://www.reuters.com/article/us-greece-russia-diplomats/greece-to-expel-two-russian-diplomats-ban-two-others-kathimerini-idUSKBN1K10PU (Erişim Tarihi: 10.11.2018)

Krasner, D. S. (1983). *International Regimes*, New York: Cornell University Press.

Makarychev, A. (2010). *The Medvedev Presidency: Russia's Changing Profile* in CIDOB International Yearbook, pp. 165-170, 2010, Barcelone: CIDOB.

Marolov, D. (2012). The Policy of the USA and EU towards the Disintegration of Yugoslavia, International Journal of Social Science Tomorrow, 1(2), pp. 1-16.

Menkiszak, M. (2016), Russia and the West: What Went Wrong and Can We Do Better?, (ed.) Daniel S. Hamilton and Stefan Meister, Daniel S. Hamiltan and Stefan Meister, *The Eastern Question, Russia the West and Europe's Grey Zone*, (pp-109-131), Washington: Centre for Transatlantic Relations.

Mesthos, G. (2010). NATO and the Western Balkans, New Strategic Concept, Old Challenges, Athens: Hellenic Center for European Studies (EKEM).

NATO, (2018). A Short History of NATO, https://www.nato.int/cps/ie/natohq/declassified_139339.htm (Erişim Tarihi: 05.11.2018).

NATO, (2018a). NATO Secretary General Thanks Serbia for Hosting Civil Emergency Exercise, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_159020.htm, (Erişim Tarihi: 05.11.2018).

NATO, (2018b). Montenegro, a valuable Ally after One Year of NATO Membership, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_155113.htm (Erişim Tarihi: 04.12.2018)

NATO, (2019). Relations with Serbia, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50100.htm, (Erişim Tarihi: 12.11.2018)

Official Gazette of Montenegro 01/07 of 25 October 2007, https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/me/me004en.pdf (Erişim Tarihi: 23.11.2018)

Oliker O. et al. (2015), *Russian Foreign Policy in Historical and Current Context*, RAND Cooperation, Perspective, Expert Insights on a Timely Policy Issue.

Pamuk, H. (2018). NATO Formally Invites Macedonia to Join Alliance, Reuters, https://www.reuters.com/article/us-nato-summit-declaration/nato-formally-invites-macedonia-to-join-alliance-idUSKBN1K12AR (Erişim Tarihi: 18.11.2018)

Pick, L. (2012). EU-Russia Energy Relations: a Critical Analysis, POLIS Journal, Summer (7), pp. 322-365.

Prime Minister of Montenegro. (2018). PM Markovic on occasion of two years of Government: We started in most difficult year of our recent history; today, Montenegro is more stable than ever, http://www.predsjednik.gov.me/en/news/194203/PM-Markovic-on-occasion-of-two-years-of-Government-We-started-in-most-difficult-year-of-our-recent-history-today-Montenegro-is-m.html (Erişim Tarihi: 25.10.2018)

Rubinstein, A. Z. (1970), *Yugoslavia and the Non-Aligned World*, Princeton, New Yersey: Princeton University Press.

Rudic, F., Serbia Mourns 1999 Bombing Victims: Kosovo Thanks NATO, http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-marks-18th-anniversary-of-nato-bombing-03-24-2017 (Erişim Tarihi: 25.12.2018).

Smith, H. (2018). Macedonia Agrees to New Name After 27-Year Dispute with Greece, https://www.theguardian.com/world/2018/jun/12/macedonia-agrees-to-new-name-after-27-year-dispute-with-greece (Erişim Tarihi: 07.12.2018)

Sofos, S. (2013). Beyond the Intractability of the Greek-Macedonian Dispute, (ed.) M. Casule, *The Name Dispute Revisited*, Skopje: Macedonian Information Centre, Skopje, pp. 223-239.

Sterling-Folker, J. (2000). Competing Paradigms or Birds of a Feather? Constructivism and Neoliberal Institutionalism Compared, International Studies Quarterly, 44(1), pp. 97-119.

Stein, A. A. (2008). Neoliberal Institutionalism, (ed) Christian Reus-Smit and Duncan Snidal, *Oxford Handbook on International Relations*, New York, Oxford University Press, pp. 201-221.

Stojanovic, D. (2018). Serbia Takes Delivery of 2 Russian Fighter Jets, Defense News, https://www.defensenews.com/global/europe/2018/08/21/serbia-takes-delivery-of-2-russian-fighter-jets/ (Erişim Tarihi: 22.11.2018)

Stojanovic, D. (2014). "Russia, Serbia Hold Military Exercise", https://www.militarytimes.com/news/your-military/2014/11/14/russia-serbia-hold-joint-military-exercise/ (Erişim Tarihi: 02.12.2018).

TASS. (2018). Serbia to Host Air Drills with Russia", http://tass.com/defense/1023686 (Erişim Tarihi: 17.11.2018).

Tomovic, D. (2018). NATO Anniversary Highlights Divisions in Montenegro, http://www.balkaninsight.com/en/article/nato-anniversary-highlights-divisions-in-montenegro-06-04-2018 (Erişim Tarihi: 05.12.2018)

Torralba, R. M. (2014). Belgrade at the Crossroads: Serbian-Russian Relations in Light of the Ukraine Crisis, Elcano Royal Institute, ARI, 63, pp. 1-12.

Trenin, (D). (2007). Russia Redefines Itself and its Relations with the West, The Washington Quarterly, 30(2), pp. 95-105.

Vukicevic, B. (2017). Foreign Relations of Post-Independence Montenegro: A Change of Direction, Lithuanian Foreign Policy Review, 36(1), pp. 107-135.

Wallander, A. C. (2000). Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War, International Organization, 54(4), pp. 713-717.

Wallander, A. C. (1999). Mortal Friends, Best Enemies: German-Russian Cooperation after the Cold War, Ithaca, NY and London: Cornell University Press.

Washington Post , Read Putin's U.N. General Assembly Speech, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/09/28/read-putins-u-n-general-assembly-speech/?noredirect=on&utm_term=.235f37da624e (Erişim Tarihi: 15.12.2018).

Webber, M. Thinking NATO Through Theoretically, Paper presented to the **ECPR Conference Joint Sessions**, Lisbon 14-19 April 2009, pp. 16-17, https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/e004327f-8597-4408-b51a-2e8fabdbeb21.pdf.

Wedgwood, R. (1999). NATO's Campaign in Yugoslavia, The American Journal of International Law, 93(4), pp. 828-834.

Yesson, E. (2003). Sending Credible Signals: NATO's Role in Stabilizing Balkan Conflicts, NATO/EAPC Fellowship, Final Report, https://www.nato.int/acad/fellow/01-03/yesson.pdf.